

“Vi hjælper dig kun, hvis du makker ret”

Forfatteren Amalie Skram var med sine selvbiografiske romaner med til at åbne samfundets øjne for 1800-tallets nedværdigende forhold på de psykiatriske hospitaler. En kritik, der har haft betydning helt op til i dag.

af Peter Kyhl Olesen | acpo20@hotmail.com
foto Det Kongelige Bibliotek

“Jeg skriver denne bog for at redde, om det så var et eneste menneske – fra at falde i Knud Pontoppidans hænder. Jeg kan ikke trække vejret, før jeg har fået en beretning i stand om det passerede, som skal offentligt frem”.

Sådan skrev Amalie Skram i et brev til sin ven og forfatterkollega Bjørnstjerne Bjørnson i 1894, kort tid efter at hun var blevet udskrevet fra sindssygehospitalet. Bogen, som hun hentyder til, hedder “Professor Hieronimus”, og den kom sammen med fortsættelsen, “Paa St. Jørgen”, i 1895.

Knud Pontoppidan, som Amalie Skram så det som sit kald at advare imod, var en af tidens kendte psykiatere og overlæge på Københavns Kommunehospitals psykiatriske afdeling, der gik under betegnelsen 6. afdeling. Det var Pontoppidan, der havde ansvaret for Skram, mens hun var indlagt her.

Indlagt i 25 dage

Amalie Skram var gift med den danske forfatter Erik Skram, der opmuntrede hende til at skrive. Men det var svært for hende at forene ægteskabet med forfatterkarrieren. Hun havde et skrøbeligt sind, og efter sin debut med romanen “Constance Ring” blev hun dybt usikker og bange, var præget af selvmordstanker og havde adskillige nervøse sammenbrud. Det betød, at hun måtte lade sig indlægge på Kommunehospitalet.

“Professor Hieronimus” er hendes selvbiografiske skildring af opholdet, der varede i 25 dage. Skram fortæller i tredje person igennem sit alter ego, kunstneren Else Kant. Beskrivelserne af bogens professor Hieronimus har slående lighedstræk med virkelighedens Knud Pontoppidan.

“Du må endelig vinde professoren. Om vi så

bærer Dem på hænderne, nytter det intet, hvis han er imod dem”, siger en af sygeplejerskerne til Else Kant, da hun desperat trygler om at blive lukket ud. Hun er udmattelsen nær af livet i sin celle og af døgn efter døgn at skulle forholde sig til de andre patienter, der er iklædt fangeklæder. Kvinden i nabocellen, der rasende og skrigende banker sine fingre til blods og ender i hylende krampegråd. De græselige hyl, der lyder, når portørerne kommer kørende med rallende personer med ansigter som gult voks. Den unge pige, der forvildet farer rundt og skriger, som var hun blevet stukket med knive, mens hun kalder på sit døde barn. Og alle de andre ...

Nej, og tusind gang nej

“De må lære at indordne Dem”, affærdiger professor Hieronimus Else, når hun modsætter sig hans diktatoriske reglement. Men Else nægter: “Skulle hun lægge sig på maven for denne mand, der synes så tyrannisk. Nej, og tusind gange nej. Ikke om hun så skulle brændes på bålet”.

Derfor oplever hun flere og flere tiltag af psykisk og fysisk terror fra professorens side. Han sørger f.eks. for, at kontakten mellem Else og hendes mand brydes, og hun bliver tvangsmedicineret. Begge dele har til formål at nedbryde hende – som tilfældet også er med resten af patienterne, der nægtes enhver menneskelig værdighed. Endelig får Hieronimus overbevist Elses mand om, at det er bedst, at hun overflyttes til sindssygehospitalet St. Jørgen.

Heftig debat om psykisk syge

I romanen viser Amalie Skram uhyggeligt præcist, at var man først erklæret sindssyg, blev alle ens ytringer og handlinger tolket, så det bekræftede og forstærkede dette. De vilkår, patienterne blev budt, tangerede i sig selv sindssyge og fast-

foto Projekt Udenfor

Preben Brandt

FIK BETYDNING FOR NUTIDEN

Amalie Skrams kritik af forholdene på datidens sindssygehospitaler har fået betydning for eftertiden. Det mener Preben Brandt, psykiater og formand for Rådet for Socialt Udsatte:

– “Professor Hieronimus” er et vigtigt dokument om psykiatriens rolle, og romanen har været en del af debatten, når der skulle diskuteres forbedringer eller ændringer af psykisk syges forhold på institutionerne. Den har været brugt, når det gælder vigtigheden af, at brugerne får muligheden for at udtale sig om deres egne vilkår, og at der er respekt om deres synspunkter. Samtidig har romanen tjent som inspiration til at opbygge distriktspsykiatrien, hvor man er gået væk fra at have sindslidende indespærret i store lukkede institutioner med hegn og i stedet har mindre opholdssteder. |

AMALIE SKRAM 1846-1905

Født og opvokset i Norge. Flyttede efter et ulykkeligt ægteskab til København og blev gift med den danske forfatter Erik Skram. Amalie Skram havde i flere perioder psykiske problemer.

Amalie Skram betragtes som en af de største naturalistiske forfattere. Hun er især kendt for romanen "Constance Ring", der ligesom størstedelen af hendes forfatterskab handler om kvindens stilling i ægteskabet og den seksuelle dobbeltmoral. |

holdt dem i bogstavelig forstand i en spændetrøje. Det er denne nedværdigende umyndiggørelse og lægens absolutte autoritet og magtmisbrug, Skram med "Professor Hieronimus" for alvor fik åbnet samfundets øjne for.

Vidnesbyrdet vakte stor opsigt og heftig debat i aviser og Folketinget om forholdene på sindssygeinstitutionerne. Og det førte til en offentlig undersøgelse af 6. afdeling og praktiske forbedringer på institutionerne. Fordi Skram selv havde oplevet Pontoppidan som repræsentant for det psykiatriske system, var det ham, hun rettede den kraftige kritik mod. Den københavnske presse kørte samtidig en regulær hetz mod ham, fordi han flere gange havde tilbageholdt personer i psykiatriske institutioner mod deres vilje.

Pontoppidan modstod ikke presset og sagde op, men udgav i 1897 bogen "6'te afdelings Jammersminde", hvor han forsvarede sig mod anklagerne og bl.a. konstaterede, at "tvangsforanstaltninger kan være nødvendige over for psykotiske patienter".

Til trods for de forbedringer, "Professor Hieronimus" i sin samtid direkte var årsag til, fik vi først i 1938 i Danmark en sindssygelov, der gav patienterne et minimum af rettigheder. |

Kilder:

Amalie Skram. Samlede værker 6. del.

Gyldendanske Boghandel Nordisk Forlag, 1906.

Amalie Skram – om seg selv. Af Irene Engelstad.

Den Norske Bokklubben A/S 1981.

UDDRAG AF "PROFESSOR HIERONIMUS"

"Mit råd er, at deres hustru indlægges på St. Jørgens sindssygeasy for en ikke alt for kort tid. (...) Hun skal først af alt lære disciplin."

(...) "Og professoren er af den mening, at der ad denne vej vil opnås helbredelse?"

"Ubetinget! Vi har mange eksempler herpå. Det første halvår vil hengå under protester fra Deres hustrus side. Så vil hun falde til ro og endelig forlade hospitalet med taknemmelighed i hjertet og helbredet."

"Ad denne rent mekaniske vej ved afsondring og indespærring?"

"Ad denne rent mekaniske vej – ja", sagde Hieronimus med en mine, som om han netop fandt udtrykket slående."

foto Museet, Psykiatrisk Hospital Risskov

Der findes kun få interiørbilleder fra de gamle sindssygehospitaler. Her er det fra Psykiatrisk Hospital Risskov omkring år 1900.